

НАУКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
за результатами проведення третього (заключного) туру
всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017»
у номінації «Початкова освіта»

Третій (заключний) тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Початкова освіта» відбувався відповідно до нормативно-правової бази, а саме: Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 638, наказів Міністерства освіти і науки України від 14.06.2016 № 668 «Про проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017», від 27.09.2016 № 1154 «Про затвердження фахового журі третього (заключного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» (із змінами), від 15.02.2017 № 238 «Про проведення третього (заключного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» (із змінами).

Він проводився з 21.04.2017 по 28.04.2017 на базі Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Високий рівень організації конкурсу забезпечувався колективом працівників зазначеного інституту – директором Петровським О. М., заступником директора Когут О. І., завідувачем відділу дошкільної, початкової, спеціальної та інклюзивної освіти Коненко Л. Б. та іншими. Завдяки сприянню голови Тернопільської обласної ради Овчарука В. В., заступника голови Тернопільської обласної державної адміністрації Юрика Ю. З., начальника управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації Хоми О. З., заступника голови Тернопільської міської ради Біщори Л. О., ректора Тернопільського економічного університету Крисоватого А. І. цей захід став справжньою подією у житті кожного її учасника – від організаторів до конкурсанток.

Про значущість такої події, як третій (заключний) тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» в номінації «Початкова освіта» свідчить той факт, що з фіналістками відбулась зустріч заступника Міністра освіти і науки України. У неформальній обстановці Павло Кузьмович Хобзей обговорював із конкурсантками важливі питання реформування початкової освіти і розбудови нової української школи.

До нагородження учасниць конкурсу долучились Освітнянський видавничий центр «Оріон», видавництва «Навчальна книга «Богдан», «Генеза», «Картографія», а також телевізійний канал «Плюс-Плюс».

Участь у конкурсі взяли 25 учителів – переможців другого (обласного) туру конкурсу. Усі вони продемонстрували достатній фаховий рівень, обізнаність з методики викладання навчальних дисциплін, дидактики, педагогічної психології та сучасних інноваційних технологій.

Про високий професійний рівень учасниць свідчить те, що серед них було 17 учителів вищої категорії, у тому числі двоє з них мали звання «Учитель-методист», 11 – «Старший учитель», а 15 педагогів працюють у гімназіях, ліцеях, а також спеціалізованих школах і навчально-виховних комплексах.

Зазначимо широту діапазону педагогічного стажу конкурсанток – від 5 до 33 років. Серед учасниць тільки 6 вчителів працюють в сільських школах.

Стосовно змістового наповнення конкурсних випробувань зазначимо, що їх вибір обумовлений педагогічними реаліями. Дібрані завдання стосувались переважно оновленого до початку нового 2016-2017 навчального року пакету нормативних документів, зокрема: навчальних програм для 1-4 класів, Орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів. Водночас їх добір ґрунтувався на концептуальних засадах розбудови нової української школи і передбачав виявлення обізнаності вчителів щодо реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісного підходів, а також принципів інтеграції і практичної спрямованості змісту освіти.

Так, конкурсне випробування «Тестування з фахової майстерності» містило завдання як закритого типу з вибором одного або кількох з запропонованих варіантів, так і відкритого типу, що передбачало не тільки вибір запропонованих варіантів, а й формулювання власного. Члени журі вважали за доцільне відмовитись від програмованого контролю тестових завдань комп'ютерною програмою, оскільки її застосування дещо звужує можливості використання відкритих завдань. Тому з метою розширення їх діапазону було прийнято рішення виконувати перевірку за ключем. Як засвідчили результати, тестова форма цього конкурсного випробування цілком себе виправдовує, оскільки сприяє якісній перевірці завдань, запобігає проявам суб'єктивізму під час оцінювання.

Конкурсне випробування «Практична робота» у переважній більшості завдань передбачало виявлення професійних якостей учителів щодо перевірки письмових робіт учнів та складання перевірних робіт. Результати виконання завдань мали продемонструвати обізнаність учителів щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з урахуванням змін у відповідних нормативних документах та вміння застосовувати ці знання на практиці.

Цього року члени журі мали можливість дистанційно ознайомитись з досвідом конкурсанток завдяки відеозапису майстер-класу, неодноразово повертались до їх перегляду з метою уточнення, деталізації, формулювання запитань для співбесіди. Такий підхід сприяв об'єктивному, неупередженому і більш глибокому аналізу фахової майстерності конкурсанток.

Ще однією новацією, запровадженою членами журі конкурсу, було проведення інтегрованих уроків (з української мови, літературного читання, математики, природознавства, які інтегрувались за змістом з темами таких навчальних предметів, як образотворче мистецтво, трудове навчання, основи здоров'я і я у світі). Це дозволило учасникам конкурсу продемонструвати більш широку палітру педагогічного інструментарію. Досвід виявився настільки вдалим, що члени журі вирішили вийти з пропозицією до МОН України про вміщення планів-конспектів цих уроків до методичних рекомендацій, які готуються до початку нового навчального року та розміщення їх відеозаписів на освітянській платформі.

Зважаючи на те, що конкурсні уроки не проводилися в 1 класах, щоб охопити весь діапазон навчального матеріалу початкової освіти, для випробування «Навчальний проект» були дібрані теми саме для 1 класу. Це передбачало перевірку

обізнаності вчителів щодо урахування вікових особливостей учнів, а також методів й прийомів навчання дітей проектній діяльності.

Добір змісту конкурсного випробування «Експертиза підручника» ґрунтувався на розумінні того, що підготовка повноцінних експертних висновків не є функціональним обов'язком учителів, а для здійснення ним вибору навчальної літератури достатньо керуватись кількома основними індикаторами щодо відповідності навчальній програмі; новизни, яка вирізняє пропоноване видання від інших; шляхів його застосування відповідно до рівня когнітивного розвитку учнів класу та шляхів удосконалення.

Коротко окреслимо основні результати конкурсних випробувань і передусім майстер-класів, підготовлених учасницями до відбіркового етапу третього (заключного) туру конкурсу. Так, їх переважна більшість відповідала вимогам, окресленим в такому документі, як Умови та порядок проведення третього (заключного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» (протокол засідання центрального оргкомітету всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» № 1 від 15.09.2016). Пропонований для цього конкурсного випробування формат відеозапису дав можливість кожній конкурсантці продемонструвати власні напрацювання в інтерактивній формі. Варто зазначити, що тематика майстер-класів відповідала актуальним тенденціям розвитку початкової освіти:

- упровадження здоров'язбережувальних технологій;
- розвиток молодших школярів (творчих здібностей, системного, критичного і креативного мислення тощо);
- формування ключових і предметних компетентностей учнів початкової школи;
- реалізація принципу інтеграції в навчально-виховному процесі;
- застосування у навчально-виховному процесі інформаційно-комунікативних технологій.

Теми, обрані учасницями для майстер-класів, відзначаються інноваційністю, практичною спрямованістю. Як засвідчують відеоматеріали, конкурсанткам притаманна комунікативна культура, здатність до імпровізації, уміння вести діалог, дискусію. Вони залучають до активної співпраці учасників майстер-класу, організовують рефлексивні моменти. Деякі конкурсантки презентували власні посібники для вчителів початкової школи. Переважна більшість майстер-класів має чітку структуру і практичну значущість, є змістовними та результативними.

Найкращий результат у цьому конкурсному випробуванні одержали учасниці Львівської (18,38 балів), Кіровоградської (18,25 балів), Полтавської (18,13 балів), Дніпропетровської (17,75 балів), Тернопільської (17,63 бали), Одеської (17,38 балі) областей і м. Києва (17,5 балів). Цілісно представлено досвід роботи конкурсанток, які беруть участь у всеукраїнських експериментах (Запорізька, Дніпропетровська, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Харківська області).

Натомість не всі майстер-класи розкривали сутність заявленої проблематики, були неповними і не завжди відповідали поданим критеріям оцінювання. Окремі з них не вирізнялись інформативністю (не містили інформацію про форми, методи, прийоми тощо) і системністю викладу або мали вузьку проблематику. Переважно тема розкривалась за допомогою мультимедійної презентації. Натомість кількість

відеоматеріалів (фрагменти уроків, виховних заходів тощо) була обмеженою. Нажаль учасниці не продемонстрували у майстер-класах багатогранність свого таланту (гра на музичному інструменті, знання іноземних мов тощо), не завжди вказували ступінь свого авторства щодо пропонованих новацій.

За умовами конкурсу майстер-класи стали підґрунтям для організації співбесіди, яка дозволила глибше розкрити особливості досвіду роботи кожної учасниці. Аналіз відповідей конкурсанток на запитання членів журі засвідчив, що не у всіх розроблено методики визначення результативності роботи за темою майстер-класу, але показав, що учасниць вирізняє загальна ерудиція, винахідливість, креативність і захопленість справою. Співбесіда виявила неготовність значної кількості конкурсанток здійснити повний, ґрунтовний і головне об'єктивний аналіз проведеного заходу. Спостерігалось невміння визначати не лише невдалі його моменти, а й шляхи їх усунення.

Результати конкурсного випробування «Тестування з фахової майстерності» підтвердили ефективність обраної форми – комбіновані тести – закриті і відкриті. Їх практична спрямованість (виконання завдань з навчальних посібників для студентів педагогічних вишів, учнів початкової школи тощо) дозволила виявити фаховий рівень конкурсанток безпосередньо у дії. Ніхто з учасниць не одержав максимальні бали. Так, з 40 можливих на тестуванні діапазон балів варіював від 19 до 29,8. Найбільшу кількість балів у цьому випробуванні одержали педагоги Волинської (29,8 балів), Хмельницької (28,1 балів) і Одеської (27,1 балів) областей. Складними для учасниць виявились практично орієнтовані тестові завдання з освітньої галузі «Природознавство» (на визначення серед рослин трав'янистих, розрізнення фруктів) і «Українська мова» (на складання слова з перших звуків назв зображених предметів). Натомість переважна більшість конкурсанток успішно виконала завдання з дидактики і вікової психології. Вони виявились спроможними оцінити ризики педагогічної ситуації, знайти адекватні засоби для успішного її розв'язання, впоралися із завданнями на пошук виходу з ситуації, які були пов'язані з увагою до здоров'я дитини і залагодженням конфліктів з адміністрацією школи та батьками.

Стосовно конкурсного випробування «Практична робота» зазначимо, що результати його проведення продемонстрували здатність учасниць до творчості, імпровізації, винахідливості. Конкурсантки отримали від 15 до 25 балів (з 40 можливих). Так, результати аналізу робіт засвідчили достатній рівень практичної готовності конкурсанток з Одеської (25 балів), Кіровоградської (24 бали), Херсонської, Волинської і Дніпропетровської (по 23 бали) областей. Учасниці створили оригінальний літературний продукт (есе) із збереженням жанрових ознак (підвищена емоційність, довільність побудови, висловлення власної думки та вражень). Проблемними для виконання виявились завдання з перевірки письмової роботи учнів з української мови та математики (що спостерігалось і під час виконання аналогічних завдань на попередньому конкурсі в 2014 р.), а також складання перевірної роботи з природознавства. З останнім завданням впоралась лише одна конкурсантка (Волинська обл.), яка врахувала вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів, де зазначено, що у першому класі підсумкова контрольна робота з природознавства не проводиться.

Конкурсний урок виявив обізнаність всіх конкурсанток щодо використання сучасних технічних засобів – ноутбуків, інтерактивної дошки тощо. Переважна більшість учасниць продемонструвала високий рівень професійних знань з навчальних предметів і методик їх викладання, урахування фізіологічних і психологічних особливостей учнів, вибору відповідної типу уроку структури. Найвищі бали за це конкурсне випробування одержали учасниці Волинської (50 балів), Житомирської (49,63 бали), Тернопільської (48,25 балів), Хмельницької (47,5 балів) і Полтавської (38,75 бали) областей. Уроки конкурсанток, які увійшли до першої п'ятірки, вирізнялись організованим початком, умінням контактувати з учнями, комфортною атмосферою, доцільним добром методів та прийомів, що відповідали меті та завданням уроку і враховували вікові особливості учнів певного класу.

Натомість не у всіх обрані методи і прийоми оцінювання діяльності учнів на уроці та її результатів вирізнялись оригінальністю і справедливістю (що спостерігалось і на уроках попереднього конкурсу в 2014 р.). Не всім учасницям вдалось встановити педагогічну взаємодію з дітьми, частина з яких випадала з поля зору вчителя і робота на уроці переважно проводилася з обмеженим колом школярів. Стосовно дотримання часових меж тривалості уроку зазначимо, що більшості конкурсанток не вистачало часу на реалізацію запланованого. Недостатньо активно учасниці залучали дітей до формулювання мети уроку. Риторичні запитання переважали над рефлексивними і переважно не вимагали пояснення, умовиводів. Тож у більшості випадків монологічна побудова взаємодії на уроці переважала над діалогічною та полілогічною. Недостатньо активно використовувались учителями методичні прийоми активізації пізнавального інтересу учнів. До того ж не всі учасниці використовували можливі резерви економії часу на уроці (організація робочого місця учнів; систематизація роздаткового матеріалу; дотримання часу організаційних моментів; чітке формулювання мети та алгоритмів виконання завдань; мотивація виконання завдань; запобігання перевантаженню зайвими фактами тощо). Відзначимо і формальність проведення фізкультхвилинок – не за потребою (коли діти активно працюють), перед закінченням уроку (за 3-5 хвилин до його завершення).

Стосовно результатів виконання завдання з підготовки технологічної карти проекту зазначимо, що одержати високі бали у цьому конкурсному випробуванні було найпростіше за рахунок відпрацювання алгоритму ще на стадії підготовки. Але максимального балу не одержав ніхто з учасниць, а переткнуті рубіж 27 балів вдалось лише учасницям Житомирської (29,63 бали), Волинської, Полтавської (по 28,88 балів), Одеської (28,13 балів), Миколаївської (27,13 балів) областей. Основними чинниками недостатньо високих результатів випробування було недотримання його критеріїв, за якими власне й можливе було логічне розгортання діяльності учасників навчального проекту у технологічній карті. Натомість представлена окремими учасницями послідовність етапів роботи над проектом не завжди була логічною відповідно до заданих цілей і не вирізнялась глибиною розгляду теми. Водночас окремі учасниці презентували оригінальні технологічні карти, які вирізнялись творчим підходом до вирішення проблеми і креативністю

педагога. Так, конкурсанткою з Полтавської області було презентовано коучинг-проект, учасницею Дніпропетровської області для реалізації проекту пропонувалось створення ментальної карти і в якості продукту – підготовку БУК-трейлера, а учитель з Одеської області реалізацію проекту розкрила за стратегією «ІДЕАЛ».

Конкурсне випробування «Експертиза підручника» додало конкурсанткам від 6 до 13 балів (з 20 можливих) і виявилось основним для визначення переможця, оскільки різниця у 3 бали між фіналістками стала вирішальною. Конкурсантки зазначили достатньо широкий діапазон застосування у навчальному процесі навчального видання, яке пропонувалось для експертизи (Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання у 3-4 класах. Серія «Шкільна бібліотека», яка рекомендована для використання МОН України), а також окреслили шляхи його удосконалення з метою підвищення ефективності використання на уроках. Але переважна більшість учасниць не змогла визначити, у чому полягає новизна і оригінальність навчального видання, наскільки воно відповідає навчальній програмі.

Учитель має бути не тільки глибоко обізнаним з дидактики і методик, а передусім людиною з високими моральними якостями. Тому під час конкурсних випробувань показовими є не тільки фахова майстерність, а й взаємодія учасниць. З цього приводу варто відзначити позитивну атмосферу конкурсу, доброзичливе ставлення до суперниць, взаємодопомогу і підтримку, вміння гідно програвати.

Зважаючи на викладене, журі третього (заключного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Початкова освіта» звертає увагу на окремі аспекти його проведення, які слід урахувати у подальшому.

Передусім потребує оновлення Положення про всеукраїнський конкурс «Учитель року», а саме: зазначення державної мови як мови подання конкурсантами документів, виконання письмових конкурсних робіт; проведення майстер-класів, конкурсних уроків тощо.

Також потребують уточнення Умови та порядок проведення третього (заключного) туру конкурсу:

окреслення повноважень журі стосовно можливостей уточнення певних умов проведення конкурсних випробувань з урахуванням специфіки номінації (наприклад, проведення певного типу уроку, використання для експертизи певного навчального видання тощо), зміни послідовності конкурсних випробувань (за певних обставин, з метою забезпечення рівних умов всім конкурсантам, що може бути порушено через непередбачені заздалегідь обставини тощо);

бали, які виставляє кожен член журі, оприлюднювати тільки за колегіально прийнятим рішенням журі після оголошення результатів конкурсу (з метою уникнення зовнішніх тисків на членів журі);

надавати конкурсантам можливість за бажанням за власний кошт проживати в готелях міста, де проводиться конкурс, що забезпечуватиме рівні умови для всіх конкурсантів;

зменшити час на проведення майстер-класу до 20 хвилин (демонструвати тільки основну частину без вступної та заключної).

Незважаючи на те, що третій (заключний) тур всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Початкова освіта» пройшов успішно, члени журі висловлюють побажання щодо заміни такої форми виявлення і підтримки творчої праці вчителів, підвищення їхньої професійної майстерності і популяризації педагогічних здобутків на фестивальну, яка більш відповідає зазначеним у Положенні про всеукраїнський конкурс «Учитель року» цілям проведення цього заходу.

Голова журі,
головний науковий співробітник
відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук

А. Д. Цимбалару